

звертання: 15.01.2022).

3. Махрачева Т. В. Народный календарь Тамбовской области. Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2008. 230 с.

4. Подільський говір : бібліографічний покажчик / уклад. : І. В. Гороф'янюк, Н. Д. Коваленко, Т. М. Тищенко. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. 141 с.

5. Толстая С. М. Полесский народный календарь. Москва : Индрик, 2005. 600 с.

Олександра Трачук (м. Вінниця)

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І. В.

ФОЛЬКЛОРНІ ТЕКСТИ ЗБІРКИ

«ФОЛЬКЛОР УКРАЇНЦІВ ПІВНОЧІ МОЛДОВИ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

Кожен регіон України відрізняється серед інших певними мовними особливостями, а тому й зберігає свою своєрідність, яка виникає у результаті різноманітних історичних чинників, природних особливостей та межуванням з іншими народами. Джерелом вивчення мовних особливостей того чи іншого ареалу можуть слугувати записи живої розмовної мови. Існує чимало способів фіксації мовлення, серед яких значне місце посідають фольклорні матеріали.

Фольклорні тексти – це невичерпне джерело духовного багатства, величезна культурна і літературна скарбниця української мови, це надзвичайне надбання, без якого неможливо уявити собі становлення і повноцінний розвиток сучасної літературної мови. Тексти усної народної творчості

не раз ставали джерелом діалектологічних студій. До діалектологічного аналізу фольклорних текстів звертаються дослідники різних українських діалектних ареалів, зокрема Г.Л. Аркушин [Аркушин 2010], О. Бойчук [Бойчук 2016], І. В. Гороф'янюк [Гороф'янюк 2013], Ю. В. Грицевич [Грицевич 2018], П. Ю. Гриценко [Гриценко 2014], Б. О. Коваленко [Коваленко 2013] та ін.

Актуальність теми цього дослідження зумовлена тим, що до сьогодні ніхто не вивчав діалектні особливості мови українців, які емігрували до Республіки Молдови.

Метою роботи є дослідження фонетичних діалектних особливостей фольклору українців на базі текстів видання «Фольклор українців Північні Молдови» (Фольклор... 2020) та встановлення прадіалектної основи тих чи інших діалектних явищ.

Емпіричну базу розвідки формують ліричні фольклорні тексти (414 одиниць), які цілком відображають фонетичні особливості мовлення інформаторів, записаних та упорядкованих О. Харчишин та Н. Пастух у виданні «Фольклор українців Півночі Молдови» (Фольклор... 2020), які були зібрані із 41 села та 2 міст Республіки Молдова.

С. П. Бевзенко зауважує: «У великій пригоді можуть стати діалектологи різноманітні етнографічні і фольклорні матеріали. У ряді випадків вони є єдиними свідченнями про українську діалектну мову певних місцевостей свого часу. Крім того під час вивчення окремих мовних рівнів (лексики, фразеології, частково граматики і навіть фонетики), такі тексти будуть важливими, особливо якщо вони коригуватимуться також власне діалектологічними даними» [Бевзенко 1980: с. 20–21].

В аналізованих фольклорних текстах ми виявили велику кількість діалектних явищ на фонетичному рівні як в системі

вокалізму, так і в системі консонантизму. УВ системі голосних були виявлені такі особливості:

1. Спостерігається сильне «укання», що проявляється в заступленні ненаголошеного [о] з [у]: *На диревцах сидят три гулубочки* (Фольклор... 2020: с. 92); *Чи приймаєш кулюду* (Фольклор... 2020: с.108); *Й дудомочку й повела* (Фольклор... 2020: с.191); *Приїхав на сивім куні* (Фольклор... 2020: с.191); *Будиш міні жуною* (Фольклор... 2020: с.212). Ця риса є типовою для подільських та наддністрянських говорів південно-західного наріччя української мови [Бевзенко 1980: с.208-223].

2. Спостерігається тенденція до ікавізму: *Щіндрій вечір, на світий вечір!* (Фольклор... 2020: с.102); *Прілажив до серца і карміт* Сво (Фольклор... 2020: с.146); *Мід – вино п'ют* (Фольклор... 2020: с.209); *Їдна* стояла (Фольклор... 2020: с.216). Ця риса є типовою для подільських говорів південно-західного наріччя української мови [Матвіяс 1990: с.60-105].

3. Явище «акання»: *Виносьте каляду* (Фольклор... 2020: с.182); *З кідрової кірничини, з сріблого вадра* (Фольклор... 2020: с.349); *Було не сватати, як тобі ни траба* (Фольклор... 2020: с.379); *Трета лиш самувала* (Фольклор... 2020: с.479). Ця риса є типовою для покутсько-буковинських, гуцульських та волинських говорів південно-західного наріччя української мови [Бевзенко 1980: с.208-223].

4. Явище «окання»: *Як ї здибают – шапки здоймают* (Фольклор... 2020: с.124); *За чуприну і споймав* (Фольклор... 2020: с.142); *Підоймайся хоть трошки* (Фольклор... 2020: с.243); *Троба* коням поспішати (Фольклор... 2020: с.283). Ця риса є типовою для волинських та гуцульських говорів південно-західного наріччя української мови [Бевзенко 1980: с. 208-223].

6.Збереження у формах непрямих відмінків займенника *цей (сей)* кореневого голосного [e], що не заступається голосним [o]: *Мине мати ни давала - сама **цего** хтіла* (Фольклор... 2020: с.329); *Сама **сего** хтіла* (Фольклор... 2020: с.353); *Мамо, моя мамо, **цему** я не винна* (Фольклор... 2020: с.401); Ця риса є типовою для волинських, подільських, наддністрянських та покутсько-буковинських говорів південно-західного наріччя української мови [Матвіяс 1990: с. 60-105].

7.У ненаголошеній позиції фонема [e] повністю заступається фонемою [и]: *Ни **хочим тебе** дати* (Фольклор... 2020: с.204); *Гуляй коник **по мижі*** (Фольклор... 2020: с.279); ***Поїдим** в то **сило*** (Фольклор... 2020: с.312); ***Тиче** річечка **нивеличичка*** (Фольклор... 2020: с.353). Ця риса є типовою для подільських, наддністрянських та покутсько-буковинських говорів південно-західного наріччя української мови [Матвіяс 1990: с.60-105].

8.Наявне явище гіперизму – заміна [і] на [и]: ***Видром** воду носила* (Фольклор... 2020: с.303); *Вой **йдут**,та **й писні** ведут* (Фольклор... 2020: с.422); *Пила воду-**ізминулася*** (Фольклор... 2020: с.473); ***Цилює**,обіймає* (Фольклор... 2020: с.495); ***Ничим** умитьсья* (Фольклор... 2020: с.504); *Лантушок **приніс зирна*** (Фольклор... 2020: с.548). Ця риса є типовою для наддністрянських, покутсько-буковинських та гуцульських говорів південно-західного наріччя української мови [Матвіяс 1990: с.60-105].

9.Наявність звужена вимови фонemi [и]: ***Прілажив** до **серца** і **карміт** **Єво*** (Фольклор... 2020: с.146); ***Слідочікі** **сльозами** **вмивати*** (Фольклор... 2020: с.250); *Родина са **зійшла** та **побачіла*** (Фольклор... 2020: с.253); *Де буду **віглядати*** (Фольклор... 2020: с.255); *Дай нам **дощіку*** (Фольклор... 2020: с.259). Ця риса є типовою для вололинських, наддністрянських

та надсянських говорів південно-західного наріччя української мови [Матвіяс 1990: с.60-105].

10. Перехід фонemi [а] → [е] під впливом попереднього [j] та м'яких приголосних: *Хазєюте би здорові* (Фольклор... 2020: с.234); *Усі підред* (Фольклор... 2020: с.240); *Єкби ни любила* (Фольклор... 2020: с.292); *Дітєм кашу варила* (Фольклор... 2020: с. 544) Ця риса є типовою для волинських, подільських, наддністрянських, гуцульських та покутсько-буковинських, говорів південно-західного наріччя української мови [Матвіяс 1990: с.60-105].

У системі консонантизму нам вдалося виявити такі явища:

1. Наявність вставного [л'] після [б], [п], [в] замість [j]: *Йа-бо щастьом, здоровльом, сьватим Рождиством!* (Фольклор... 2020: с.95); *Дівчата-гороблята та й за кавалєрами* (Фольклор... 2020: с.441); *Вгирочки – пупляночки, най са в'ют* (Фольклор... 2020: с.200); *Здоровля й'му дав* (Фольклор... 2020: с.391); *Диривяний хрест* (Фольклор... 2020: с.458). Ця риса є типовою для подільських говорів південно-західного наріччя української мови [Бевзенко 1980: с. 208-223].

2. Уживання вставного [н'] після [м] на місці [j]: *Яке їмня їму дати* (Фольклор... 2020: с.129); *Мнятка зийшла* (Фольклор... 2020: с.239); *ходи всі мнясниці* (Фольклор... 2020: с.186). Ця риса є типовою для подільських говорів південно-західного наріччя української мови [Бевзенко 1980: с. 208-223].

3. Повне ствердіння [в] у звукосполучі [с'в']: *Та врадувалися йа всі сьваті* (Фольклор... 2020: с.92); *Сьватим Рождєством* (Фольклор... 2020: с.92); *Рокові-сьвата різвані* (Фольклор... 2020: с.102); *Периий сьватітель* (Фольклор... 2020: с.105). Ця риса є типовою для подільських говорів

південно-західного наріччя української мови [Бевзенко 1980: с. 208-223].

4. Поширені звукосполуки [гі], [кі], [хі] замість [ги], [ки], [хи]: *Три ангелочки* (Фольклор... 2020: с.92); *Циба, собаки, в солому спати* (Фольклор... 2020: с.184); *Пустіт коня до родиночки* (Фольклор... 2020: с.274); *Стане ж свої дочкі квітку пізнавати* (Фольклор... 2020: с.328). Ця риса є типовою для вололинських, наддністрянських та надсянських говорів південно-західного наріччя української мови [Бевзенко 1980: с. 208-223].

5. Ствердіння приголосного [ц] у звукосполуках [ца], [цо], [цу]: *На дивецях сидят три гулубочки* (Фольклор... 2020: с.92); *Ни зігрієш нігде місця* (Фольклор... 2020: с.230); *П'яниця в коримі п'є* (Фольклор... 2020: с.303); *Єй, збираюца ввечір до дівчини* (Фольклор... 2020: с.390); *Там пирипелица виседіла діти* (Фольклор... 2020: с.410). Ця риса є типовою для покутсько-буковинських та гуцульських говорів південно-західного наріччя української мови [Бевзенко 1980: с. 208-223].

6. Заступлення л → ў: *Гурівки* кварту, меду другою (Фольклор... 2020: с.170); *За сю колєдочку – горівочки бочку* (Фольклор... 2020: с.105); *Склонив на стів* головочку (Фольклор... 2020: с.332); *Забирают мя в совдати* (Фольклор... 2020: с.447); Ця риса є типовою для подільських говорів південно-західного наріччя української мови [Матвіяс 1900: с. 60-105].

7. Простежується явище субституції – заміщення одного звука іншим, а саме: [хв] → [ф] та [п] → [ф]: *Фустучку й шила* (Фольклор... 2020: с.118); *Фалився Андрій* (Фольклор... 2020: с.183), *Фостом* втирає (Фольклор... 2020: с.197); *У мене картофля є і корова доїси* (Фольклор... 2020: с.477). Ця риса є типовою для подільських та гуцульських говорів

південно-західного наріччя української мови [Матвіяс 1990: с.60-105].

8. Явище афери: *Тросең їму в губки **они** їму дали* (Фольклор... 2020: с.137); *Коня **озму*** (Фольклор... 2020: с.293); *Вобід **му** виноси* (Фольклор... 2020: с.301); Ця риса є типовою для подівдських та гуцульських говорів південно-західного наріччя української мови [Бевзенко 1980: с. 208-223].

9. Явище синкопи: *Гості рокові-сьвата **різвані*** (Фольклор... 2020: с.100); *Краще **злота*** (Фольклор... 2020: с.171); *Ни **люб'ю** шуму, бо шумуїце* (Фольклор... 2020: с.191); ***Вишний** сад* (Фольклор... 2020: с.189); *Сама сего **хтіла*** (Фольклор... 2020: с.353). Ця риса є типовою для говорів південно-західного наріччя української мови [Матвіяс 1990: с.208-223].

10. Явище апокопи: *Там місяць **сходи*** (Фольклор... 2020: с.102); *Дві-три **сльоз** пускає* (Фольклор... 2020: с.103); *Три сьваті **сидя*** (Фольклор... 2020: с.104); ***Муси** бути пара* (Фольклор... 2020: с.192); *Вдова таниць **виводи*** (Фольклор... 2020: с.216). Ця риса є типовою для подільських, наддністрянських та покутсько-буковинських говорів південно-західного наріччя української мови [Бевзенко 1980: с.208-223].

11. Присутні фонетично видозмінені форми числівників *jiden*, *штйри* і похідних від них: *Була в батичка **їдна** дочичка* (Фольклор... 2020: с.121); *Сина **їдинего*** (Фольклор... 2020: с.139); *Десь **їден** ся остався* (Фольклор... 2020: с.213); ***Їдна** стояла* (Фольклор... 2020: с.216); *Хоть на **їдну** ручку* (Фольклор... 2020: с. 237); ***Ни** **їдного** мужа з жинов розлучила* (Фольклор... 2020: с.464). Ця риса є типовою для подільських говорів південно-західного наріччя української мови [Матвіяс 1990: с.208-223].

12. Явище депалаталізації [p]: *Три зирниці радом* (Фольклор... 2020: с.195); *Менчий браток на сіннім порозі ружжо заражає* (Фольклор... 2020: с.325); *Курки си траскочет* (Фольклор... 2020: с.354); *Зопрагайте коні воронії* (Фольклор... 2020: с.418). Ця риса є типовою для подільських та наддністрянських говорів південно-західного наріччя української мови [Матвіяс 1990: с.60-105].

13. Помітна тенденція до широкого вживання протетичного приголосного [г]: [в] та голосно [і]: *Івоан Крестітель в Йордані воду восьватив* (Фольклор... 2020: с.107); *Маю братчіка й на воження* (Фольклор... 2020: с.117); *Вокраїнске - біле-чорнобриве* (Фольклор... 2020: с.313); *Буде листя вобпадати* (Фольклор... 2020: с.341); *До вотиця й мати* (Фольклор... 2020: с.342); Ця риса є типовою для подільських, наддністрянських та надсянських говорів південно-західного наріччя української мови [2, с.208-223].

14. Спорадичний перехід [т'] → [к'], [д'] → [г']: *Кіло 'тіло' з лавки, щоб я воженився* (Фольклор... 2020: с.300) – кіло 'тіло'; *Шоби ни був , як твій окіц* (Фольклор... 2020: с.339) – окіц 'отец'; *Склонив на сків головочку* (Фольклор... 2020: с.339) – сків 'стіл'; *Там гівчина жито жала* (Фольклор... 2020: с.423) – гівчина 'дівчина'. Ця риса є типовою для наддністрянських, покутсько-буковинських та гуцульських говорів південно-західного наріччя української мови [Матвіяс 1990: с.208-223].

Отже, проаналізованих текстах нам вдалось виявити 24 діалектних явища звукового рівня мови. Саме через дослідження цих явищ, ми встановили, що вони належать до говорів південно-західного наріччя. Кількісно виявлені мовні явища відомі в подільському говорі – 14 діалектних рис, наддністрянському говору – 11 явищ, покутсько-буковинському говорі – 8 явищ. Інші фонетичні риси виявлені в такому співвідношенні: волинський говір – 6 явищ,

гуцульський – 6, надсянський – 3 діалектні фонетичні явища. Тому ми можемо стверджувати, що прадіалектною основою виявлених діалектних особливостей на фонетичному рівні є подільський говір південно-західного наріччя української мови (див. Схему 1).

Схема 1

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Мова фольклору і говіркове мовлення. *Народна творчість українців у просторі і часі : матеріали Міжнародної наукової конференції в рамках VI Міжнародного фестивалю українського фольклору «Берегиня»* / за ред. проф. Г. Аркушина. Луцьк : ВМА «Терен», 2010. С. 206–214.
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : підручник. Київ : Вища школа, 1980. 248 с.
3. Бойчук О. Фольклорні тексти як джерело вивчення діалектного мовлення західних поліщуків (фонетичні особливості). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2016. № 21. С. 35–38.

4. Гороф'янюк І. Зі спостережень над фольклорними текстами як джерелом вивчення діалектного мовлення подолян. *Волинь філологічна : текст і контекст. Лінгвостилістика XXI століття : стан і перспективи розвитку* : зб. наук. праць: Луцьк, 2013. № 15. С. 66–74.

5. Грицевич Ю. В. Фольклорні тести як діалектографічний матеріал у сучасному українському мовознавстві. *Львівський філологічний часопис*. Львів, 2018. № 3. С. 72–76.

6. Гриценко П. Ю. Про один тип джерел сучасних діалектологічних студій. *Діалектика в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*. Київ, 2014. С. 145–154.

7. Коваленко Б. О. Фольклорні записи як джерело діалектологічних досліджень. *Волинь – Житомищина*. 2013. № 24. С. 32–40.

8. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори : монографія. Київ : Наукова думка, 1990. 161 с.

9. Потебня О. О. Естетика і поетика слова. Київ, 1985. 302 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Фольклор українців Півночі Молдови / Пастух Н., Харчишин О. Київ : Інститут народознавства НАН України, 2020. 800 с.

Іванна Якобчук (м. Вінниця)

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І.В.

ВЕСІЛЬНО-ОБРЯДОВА ЛЕКСИКА С. КУЗЬМИН ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПЕРЕЗВА, ДЯКУВАННЯ

Весільний обряд є невід'ємною складовою українських традицій і відзначається самобутністю, автентичністю, урочистістю. Весільна драма в різних місцевостях України